

Avrupa Komisyonu 2020 Türkiye Raporu, Sivil Toplum İlgilendiren Maddeler

Bu belge, Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan 2020 Türkiye Raporu'nda sivil toplumu ilgilendiren içeriği paylaşmakta olup TÜSEV açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Çevirisi Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından yayımlanan 2020 Türkiye Raporu'nun tamamına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

2. ÖNCELİKLİ TEMEL İLKELER: SİYASİ KRİTERLER VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ KAPSAMINDAKİ FASILLAR

2.1. Demokratik kurumların işleyişi ve kamu yönetimi reformu

2.1.1 Demokrasi

Sivil Toplum

Sivil toplumun faaliyet alanıyla ilgili ciddi gerileme devam etmiştir. Özellikle de, insan hakları savunucuları dâhil çok sayıda aktivistin tutuklanması göz önünde bulundurulduğunda, sivil toplum sürekli bir baskıyla karşı karşıya kalmıştır. Gezi davası ile Osman Kavala'nın yargılama öncesi tutukluluğunun devam etmesi, sivil toplumun çalışmaları bakımından caydırıcı bir etki yaratmıştır. Ayrıca, aleni şekilde damgalama ve gösteriler ile diğer toplanma biçimlerinin mükerrer olarak yasaklanması, temel insan hakları ve özgürlükler alanında faaliyet gösteren kuruluşların çalışma alanını daha da daraltmıştır. İnsan hakları alanında faaliyet gösteren ve olağanüstü hâl kapsamında kapatılan kuruluşlara yönelik gerçekleştirilen el koymalar ile ilgili olarak hiçbir hukuk yolu sunulmamıştır. Tüm zorluklara rağmen, sivil toplum hâlâ aktiftir ve mümkün olduğu ölçüde kamusal yaşama katılmıştır. Hükümet yanlısı kuruluşlar daha belirgin bir rol üstlenmeye ve temsil imkânı bulmaya devam etmiştir. Sivil toplum kuruluşları, TBMM komisyonlarındaki yasama ile ilgili istişare süreçlerinin dışında tutulmaya devam edilmiştir. Özellikle yeni mevzuat ve politikaların geniş yelpazedeki sivil toplum kuruluşları ile istişare edilmesine yönelik sistemli ve kapsayıcı mekanizmalar mevcut olmalıdır. Ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlara yönelik idari zorluklar devam etmektedir.

Güçlü ve çeşitlilik içeren bir sivil toplum, demokratik sistemin çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları; eğitim, kadınların iş gücüne katılımı, etnik ve sosyal hoşgörü konusunda farkındalık yaratma, nefret suçlarının izlenmesi ve mültecilere destek alanları başta olmak üzere, ülkenin karşı karşıya olduğu temel zorluklara ilişkin önemli katkı sağlamaya devam etmiştir.

İnsan hakları alanında faaliyet gösteren kuruluşlar, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar, özellikle aktivistlere ve insan hakları savunucularına yönelik gözaltı ve tutuklamanın ardından, giderek artan bir baskıyla karşı karşıya kalmıştır. İnsan Hakları Komiseri, Şubat 2020'de yayımlanan raporunda, Türkiye'de, insan hakları savunucularının ve STK'ların faaliyet göstermek zorunda kaldıkları ortamın giderek daha zorlu ve düşmanca bir hâle gelmesi ile ilgili endişelerini ifade etmiştir.

Kasım 2017'den bu yana, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) serbest bırakılması yönündeki kararına rağmen yargılama öncesi tutukluluğu devam eden, insan haklarının önde gelen savunucusu Osman Kavala ile ilgili devam eden dava, oldukça endişe vericidir. Dava, sivil toplum kuruluşlarının kamusal alanının daralması bakımından, sembolik niteliktedir. Çeşitli medya kuruluşlarında, söz konusu aktivistlerin bazılarının, uluslararası bağışçıların proje yardımlarını kabul etmeleri gibi

sebeplerle suçlu olarak yansıtılması ciddi endişe yaratmaktadır. Kamu görevlilerinin karalayıcı söylemleri, Türkiye'nin adil yargılanma ve masumiyet karinesi ilkesini gözetmesi bakımından ciddi şüphelere yol açmaktadır. Mültecilere insani yardım sağlayan kuruluşlar da dâhil olmak üzere, uluslararası hükûmet dışı kuruluşlar da Türkiye'deki çalışmalarında zorluklarla karşılaşmıştır. Olağanüstü hâl KHK'ları ile kapatılan sivil toplum kuruluşlarının mal varlıklarına el konulmasına ilişkin olarak etkili bir çözüm yolu sunulmamıştır.

Kamu kurumları arasında sorumlulukların dağıtılması ve ilgili mevzuatın keyfi uygulamaları bakımından, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını düzenleyen yasal çerçeve net değildir. 2018 tarihli yönetmelik ve Mart 2020'de yayımlanan torba kanun ile değiştirilen mevzuat, bütün derneklerin sadece yönetim kurulu üyelerinin değil, tüm üyelerinin İçişleri Bakanlığının bilgi sistemine kaydedilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu hukuki yükümlülük, AGİT/Avrupa Konseyinin örgütlenme özgürlüğüne ilişkin kılavuz ilkeleri ile uyumlu değildir. Verilerin korunması ile ilgili mevzuatın AB müktesebatı ile uyumlu olmadığı ve terörizmin oldukça geniş kapsamlı tanımının, sivil toplum üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olduğu göz önüne alındığında, kişisel verilerin yetkili makamlara sunulması yükümlülüğü endişe konusudur.

Külfetli idari prosedürler ve tekrarlayan sık denetimler ile para cezaları başta olmak üzere, sivil toplum ve örgütlenme özgürlüğü önündeki diğer engeller devam etmektedir. Türkiye'de bulunan mülteci ve göçmenlerin ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapan uluslararası ve ulusal STK'ların faaliyetlerinin kolaylaştırılmasına yönelik hükümler de dâhil olmak üzere, derneklerin tescilini, gerekli izinlerin alınmasına ilişkin usulleri ve derneklerin işleyişini kısıtlayan hükümlerin bu doğrultuda gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yardım Toplama Kanunu, sivil toplum kuruluşlarını yardım toplama faaliyetlerinden caydıracak şekilde, izinler konusunda ağır şartlar getirmeye devam etmektedir. Her bir yardım toplama faaliyeti için önceden bildirimde bulunma ve uzun süren izin süreçleri de bu şartlar arasında yer almaktadır. Kamu fonları şeffaf bir şekilde dağıtılmamakta ve dağıtım süreci, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer paydaşların her aşamada tam olarak katılımına imkân vermemektedir. Mevcut vergi sistemi, vakıfların ve derneklerin işleyişini ve gelişimini zorlaştırmaktadır. Dernekler için "kamu yararı" statüsü (toplam dernek sayısının %0,03'ü) ve vakıflar için "vergi muafiyeti" (toplam vakıf sayısının %5'i) muğlak bir şekilde tanımlanmıştır ve Cumhurbaşkanı tarafından verilmektedir. Mevcut Türk mevzuatı çerçevesinde, Türk sivil toplumuna mali destek 18 sağlayan yabancı bağışçılar için hareket ortamı giderek daralmaktadır. "Gezi Parkı" ve "Büyükkada" davalarının başlamasından sonra, bazı bağışçılar ofislerini kapatmıştır.

Sivil toplumla iş birliğine veya yasal çerçevenin geliştirilmesine yönelik kapsamlı bir hükûmet stratejisi ya da mekanizması bulunmamaktadır. Ayrıca, kamuoyu istişarelerine yönelik herhangi bir yasal çerçeve mevcut değildir. Sivil toplum kuruluşları, politika oluşturma süreçleri kapsamındaki istişarelerin ve izlemenin çoğu zaman dışında tutulmaktadır. 11. Ulusal Kalkınma Planı'nda (2019-2023) yer alan katılımcı demokrasi unsurlarının, bu alanda gerçek çözümler sağlaması büyük önem arz etmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'deki yasal, mali ve idari ortam sivil toplumun gelişmesine daha fazla olanak sağlamalıdır.

2.1.2. Kamu yönetimi reformu

Kamu yönetimi reformuna yönelik stratejik çerçeve

Türkiye’de siyasi desteğin olmaması nedeniyle, kapsayıcı bir kamu yönetimi reformu stratejisi hâlâ bulunmamaktadır. Kamu yönetimi reformunun çeşitli veçhelerine ilişkin bir takım planlama belgeleri ve sektörel politika belgeleri mevcuttur ancak bunlar yalnızca parçalı bir çerçeve sunmaktadır. Söz konusu sektörel politika belgelerinde reform tedbirlerinin tahmini maliyetlerinin belirtilmemesi nedeniyle, kamu sektörü reformlarının mali sürdürülebilirliği güvence altına alınmamaktadır (bkz. Fası 32: Mali Kontrol). Kamu yönetimi reformunu koordine etmek, tasarlamak ve izlemek üzere yasal yetkiye sahip bir idari birimin kurulması gerekmektedir. Stratejik ve mali planlamanın tutarlılığının sağlanması ve idari hesap verebilirliğin etkin bir şekilde ele alınması için, bahse konu birimin, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile eşgüdüm içinde çalışması gerekecektir.

Politika geliştirme ve koordinasyon

Cumhurbaşkanlığı sistemi ile birlikte yürütmenin kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması, 22 politika oluşturma sisteminin merkezileşmesine neden olmayı sürdürmektedir. Merkezi hükümet kurumları arasındaki politika koordinasyonu güçlü kalmaya devam etmiştir; ancak hükümet performansının bir bütün olarak planlanması, izlenmesi ve raporlanması hâlen yetersizdir. Bakanlıklar arası eşgüdüm, yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi ile birlikte getirilen idari değişiklikler nedeniyle karmaşık hâle gelmiştir ve bu durum yürütme kararlarının onaylanmasında gecikmelere yol açmıştır. Katılımı ve hesap verebilirliği artırmak için devlet daireleri içindeki politika planlama sürecinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Sektörel politikalarda danışma ve koordinasyon işlevi olan dokuz adet Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulu, politika planlamasına katılımın ve kapsayıcılığın artırılması bakımından hâlâ olumlu bir sonuç ortaya koymamıştır. Özellikle ekonomi politikası programlarının, mali planlama ile sistematik bir bağı bulunmamaktadır. Ekim 2019’da, AB politika oluşturma sürecinin iç koordinasyon mekanizması olarak, Dışişleri Bakan Yardımcısı ve AB Başkanı başkanlığında, Avrupa Birliği Koordinasyon Kurulu (ABEK) oluşturulmuştur. Mevzuat geliştirme ve politika oluşturma konusunda, kapsayıcı ve belgeye dayalı bir yaklaşım izlenmemektedir. Taslak mevzuatın hazırlanmasından sorumlu olan TBMM'nin, yeni politikaların oluşturulmasından önce nadiren başvuru düzenleyici etki analizlerini başlatmak, değerlendirmek ve kullanmak için yeterli kapasitesi ve kaynağı bulunmamaktadır. Kamuyla istişare son derece nadirdir.

Kamu mali yönetimi

Kapsayıcı bir kamu mali yönetimi reform programının geliştirilmesinde ilerleme kaydedilmemiştir. TBMM'nin bütçe sürecine dâhil olması ve bütçeyi denetlemesi sınırlıdır. Kamu İhale Kanunu’na çeşitli muafiyetlerin dâhil edilmesi, kamu maliyesinde yolsuzluğa elverişli bir alan oluşmasına yol açmıştır (ayrıca bkz. Fası 5). Mali disiplini sağlamayı amaçlayan bağımsız bir mali kurul oluşturulmamıştır. Harcama sonrası izleme ve raporlama yeterli düzeyde olmadığından, önemli kamu yatırım programları tam anlamıyla şeffaf değildir. Yurtiçi kaynakların kullanımına yönelik net bir strateji bulunmamaktadır; aksine birçok plansız vergi artışı gerçekleşmiştir. Mayıs 2019’da, Gelir İdaresi Başkanlığı, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı'nı (2019-2021) yayımlamıştır (ayrıca bkz. Fası 16). İlgili kurumların (özellikle Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı) görev ve sorumlulukları uygulamada hâlâ tam anlamıyla net değildir ve bu da şeffaflığın ve hesap verebilirliğin azalmasına yol açmaktadır. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın görevi, politika oluşturmaktan ziyade yürütme ve düzenleme işlevlerine indirgenmiştir. Bütçe şeffaflığının daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Başta kamu-özel ortaklıklarından ve mali risklerden kaynaklananlar üzere, koşullu yükümlülüklerle ilişkin kısıtlı bilgi mevcuttur. Türkiye Varlık Fonu'nun yatırımlarının ve borçlanmalarının bütçeye dâhil edilmesi gerekmektedir.

İdarenin hesap verebilirliği

Cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında devlet idaresi yapılanması, Cumhurbaşkanlığına hesap verebilirlik kanalları bakımından merkezileştirilmiştir. Kurum ve kuruluşların hesap verebilirliği büyük ölçüde zayıftır ve iç kontrol ve denetim de etkin bir biçimde işlememektedir. Yürütmeden sorumlu kurumların çoğu, günlük operasyonel yönetim açısından özerkliğe sahip olsa da resmi olarak bakanlıkların bünyesinde yer almaktadır. Farklı kurumların görev ve sorumlulukları hâlâ tam anlamıyla net değildir ve bu da şeffaflık ve hesap verebilirlik hususunda olumsuz bir etki yaratma riskini taşımaktadır. Vatandaşların iyi yönetilme hakkının sağlanması amacıyla iç ve dış denetim düzenlemelerinin daha iyi uygulanması gerekmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu gibi gözetim kurumlarının rolünün daha fazla iyileştirilmesi gerekmektedir. Vatandaşların, kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu bilgilere erişim hakkı, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile düzenlenmektedir; bu Kanun uyarınca, bilgilerin herhangi bir talep olmaksızın ifşası gerekmemekte ve geniş muafiyetler öngörülmektedir. Basitleştirilmiş çevrim içi erişim sistemine, çok sayıda bilgi edinme başvurusu yapılmaya devam etmiş; 2019'da üç milyondan fazla başvuru yapılmıştır. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu bilgilere erişimin reddedilmesi durumunda yapılan itiraz başvurularının değerlendirilmesinden sorumludur. Vatandaşların idari yargıya başvurma/erişim hakkı ve tazminat hakkı, birikmiş iş yükü nedeniyle sorun teşkil etmeye devam etmektedir.

2.2. Hukukun üstünlüğü ve temel haklar

2.2.1 Fası 23: Yargı ve Temel Haklar

Temel Haklar

İnsan hakları alanındaki kötüleşme devam etmiştir. Olağanüstü hâl sırasında getirilen tedbirlerin pek çoğu hâlâ yürürlükte ve bunların Türkiye'deki halk üzerinde ciddi ve yıkıcı etkisi hâlâ devam etmektedir. Yasal çerçeve, insan haklarına ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin genel güvenceleri içermektedir ancak mevzuatın ve uygulamanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. Kurumsal bağımsızlığın olmaması, inceleme usullerinin uzun sürmesi ile yeterli düzeyde bireyselleştirilmiş kriterlerin ve uygun savunma araçlarının bulunmaması, Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun ihraçlara ilişkin olarak şimdiye kadar etkili bir çözüm yolu sağlayamamasına yol açmıştır. Şubat'ta, Osman Kavala'nın beraatine ve salıverilmesine ilişkin mahkeme kararının ardından güvenilir bir gerekçe olmaksızın yeni suç isnadlarıyla tekrar tutuklanmasına ilişkin karar, Türkiye'de yargının uluslararası standartlar ve Avrupa standartlarına bağlılığı konusundaki endişeleri artırmıştır. Avrupa Konseyi, Türkiye'de temel haklara riayet edilip edilmediğini izlemeye devam etmiştir. Pek çok alanda ciddi gerileme devam etmiştir. Olağanüstü hâl kaldırılmasının hemen ardından yürürlüğe konulan mevzuat, gözetimdeki kişileri kötü muameleden koruyan önemli güvenceleri ortadan kaldırarak suçun cezasız kalması riskini de artırmıştır. Gazeteciler, yazarlar, avukatlar, akademisyenler, insan hakları savunucularının faaliyetlerine ve eleştirel seslere getirilen geniş kapsamlı kısıtlamalar ve izlemeler, söz konusu özgürlüklerin uygulanmasını olumsuz yönde etkilemekte ve bu durum otosansüre neden olmaktadır. Hakların uygulanması; insan hakları ve özgürlüklerin korunmasından sorumlu kamu kurumlarının parçalı yapısı, bağımsızlıklarının kısıtlı olması nedeniyle engellenmekte ve yargının bağımsız olmaması nedeniyle zorlaşmaktadır.

Temel hakların gözetilmesi hususu gözardı edilmeye devam etmiştir. Türkiye, insan haklarına ilişkin uluslararası mekanizmaların çoğuna taraftır. Bununla birlikte Türkiye, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü'nü henüz imzalamamıştır.

Ocak 2020'de, BM İnsan Hakları Konseyi Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması çerçevesinde Türkiye'nin üçüncü tur incelemesi yapılmıştır. Rapor döneminde, Cumhurbaşkanı dâhil, üst düzey yetkililer; İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin "Türk aile değerlerine" yönelik tehdit oluşturduğunu ve gözden geçirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Olağanüstü hâlin kaldırılmasının ardından Türkiye, Ağustos 2018'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne yaptığı derogasyon bildirimlerini geri çekmiştir. Ancak, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Nisan 2017'de yeniden başlatmış olduğu denetim süreci devam etmektedir.

2019'da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), çoğunlukla ifade özgürlüğü (35), özgürlük ve güvenlik hakkı (16), mülkiyetin korunması (14), adil yargılanma hakkı (13), gayriinsani veya küçültücü muamele (12), özel hayata ve aile hayatına saygı ile yaşama hakkı (5) olmak üzere 97 davada (113 davadan) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ihlal edildiğine karar vermiştir. Rapor döneminde, AİHM'e 6.717 yeni başvuru kaydedilmiştir. Ocak 2020'de, Mahkemede bekleyen derdest davaların sayısı toplam 7.107'dir. Hâlihazırda, güçlendirilmiş izleme usulü kapsamında Türkiye'ye karşı açılan 677 dava devam etmektedir.

İnsan haklarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda, insan haklarıyla ilgili temel kurumlar olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ve Kamu Denetçiliği Kurumu şikâyetleri almaya devam etmiştir. Yalnızca kamu idaresinin verdiği kararlara ilişkin şikâyetleri ele alan Kamu Denetçiliği Kurumunun yetkileri gözden geçirilmemiştir. TİHEK, yalnızca Kamu Denetçiliği Kurumunun görev alanı dışında kalan başvuruları kabul etmektedir. Bu kurumların hiçbiri operasyonel, yapısal veya mali bağımsızlığa sahip değildir ve üyeleri Paris İlkelerine uygun biçimde atanmamaktadır. TİHEK henüz, Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağı'na akredite olmak üzere başvuru yapmamıştır. Başvuruların ele alınmasında kurumların hızı ve etkinliği, darbe girişimi sonrasında çok sayıda hak ihlali iddiası olması nedeniyle özellikle endişe yaratmaktadır. TİHEK'in kabul ettiği 1.065 başvurudan 133'ünde işlem ve incelemeler devam etmektedir.

TİHEK 2019'da; 14 ceza infaz kurumu, 3 nezarethane ve bir transit geçiş noktası, 2 geri gönderme merkezi, 3 ruh sağlığı ve hastalıkları hastanesi, 4 yaşlı bakımevi, 2 engelli bakımevi, 2 çocuk evi ve bir geçici barınma merkezi olmak üzere 37 kurumu ziyaret etmiştir. Kurum 23 ziyaret raporu yayımlamıştır. TİHEK çalışanlarının; toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları ve LGBTI hakları dâhil olmak üzere, temel insan haklarına yaklaşımı ciddi endişeler yaratmaktadır. TİHEK üyeleri, Sözleşme'nin Türk aile değerlerini korumadığını ileri sürerek çeşitli vesilelerle Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi'ni sorgulamışlardır. Türkiye ivedilikle, söz konusu kurumların, ulusal mevzuat ve uygulamaların bütün uluslararası insan hakları ile uyumlu olmasını sağlamalarını ve Paris İlkelerine ve Eşitlik Organları Standartları konusunda 2018'de kabul edilen Avrupa Komisyonu Tavsiyesine tam olarak riayet etmelerini temin etmelidir.

AİHS ihlallerinin Önlenmesine İlişkin 2014 Eylem Planı'nın uygulanması sınırlı düzeyde kalmıştır. Uygulama raporları kamuya açıklanmamaktadır; bu durum, uygulamadan sorumlu kurumların hesap verebilirliğini sınırlandırmaktadır. Türkiye, insan haklarına tam olarak riayet edilmesini sağlamak ve özellikle de darbe girişiminin ardından daha fazla insan hakları ihlalinin gerçekleşmesini önlemek amacıyla, AİHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı'nın yerini alacak olan insan hakları eylem planını öncelikli olarak kabul etmelidir. Olağanüstü hâl sırasında ve sonrasında getirilen mevzuat değişiklikleri ve hemen sonrasında yetkili makamlar tarafından bu değişikliklerin uygulanma biçimleri, uluslararası standartlar ve Avrupa standartları ile uyumlu değildir ve başta ifade özgürlüğü, toplanma, adil yargılanma, etkili başvuru ve mülkiyetin korunması hakları olmak üzere temel hakları engellemeye devam etmektedir. Rapor döneminde, cezaevlerini ziyaret etme ve gözlem yapmaya yetkili TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, beş cezaevini ziyaret etmiş ve beş adet rapor yayımlamıştır. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Nisan 2019'dan bu yana dört toplantı düzenlemiştir. Komisyona Nisan 2019'dan Aralık 2019'a kadar toplam 1.829 başvuru yapılmış, başvuruların %50'sinden fazlası ceza infaz kurumlarından yapılmıştır.

İnsan hakları savunucuları; sindirme, kovuşturma, şiddet içeren saldırılar, tehditler, izleme, uzun süreli keyfi gözaltı ve kötü muameleye maruz kalmaya devam etmektedir. Sivil toplum temsilcileri, gazeteciler, avukatlar, akademisyenler ve diğer kişilere yönelik gözaltı ve tutuklamalar, sivil toplum alanının giderek daralmasına yol açmıştır. Rapor döneminde insan hakları savunucularına yönelik, sindirme ortamı, hükûmete yakın medya kuruluşları tarafından yapılan karalama kampanyaları ve üst düzey kamu görevlilerinin saldırgan söylemleri muhalif ya da alternatif görüşlerin alanını daraltmıştır. İnsan hakları savunucularına ve sivil ve siyasi aktivistlere hukuki yardım sağlayan avukatlar, görevlerini yaparken büyük engellerle karşılaşmakta ve insan haklarına ilişkin çalışmalarından dolayı yakalanma, gözaltına alınma ve haklarında kovuşturma başlatılması riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Terör örgütü üyeliği iddiasıyla mahkûm edilmesinin ardından adil yargılanma talebiyle 238 gündür açıklık grevinde olan bir avukat Ağustos 2022'de hayatını kaybetmiştir. Terör örgütüyle bağlantılı oldukları iddialarıyla Büyükkada'daki 11 insan hakları savunucusuna karşı açılan davalar devam etmiştir. Aralarında Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin eski yöneticisi de bulunan bu kişilerden dördü Temmuz 2020'de hüküm giymiştir. Şubat 2020'de, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, sivil toplum örgütlerine ve insan hakları savunucularına yönelik hasmane ortama ve idari makamlar ile yargının sıklıkla taraflı hareket etmesine neden olan düşmanca ve olumsuz söylemlere ilişkin endişelerini dile getirmiştir.

Osman Kavala ve diğer 15 sivil toplum örgütü üyesine karşı açılan davalar Haziran 2019'da başlamıştır. Anayasa Mahkemesi Osman Kavala'nın yargılama öncesi tutukluluk halinin sona erdirilmesine ilişkin başvurusunu reddetmiş ancak AİHM, Aralık 2019'da derhal salıverilmesi yönünde hükmetmiştir. Şubat 2020'de yerel mahkeme, yurtdışında olmayan sanıkların beraatine ve Osman Kavala'nın tahliyesine karar vermiştir. Ancak Kavala, bundan sadece birkaç saat sonra, inandırıcı bir dayanak olmaksızın, 2016'daki darbe girişimiyle ilgili başka bir soruşturma kapsamında yeniden tutuklanmıştır. Mayıs 2020'de kesinlik kazanan AİHM kararına rağmen Kavala'nın yeniden tutuklanması ve tutukluluk halinin devam etmesi, Türk yargısının uluslararası standartlara ve Avrupa standartlarına bağlılığı konusunda ciddi soru işaretleri yaratmaktadır.

İfade özgürlüğü

Türkiye bu alandaki uyumda erken aşamadır ve bu alandaki ciddi gerileme rapor döneminde devam etmiştir. Kısıtlayıcı tedbirlerin orantısız bir şekilde uygulanması, ifade özgürlüğünü ve muhalif seslerin yaygınlaşmasını olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Milli güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin hükümler başta olmak üzere mevzuat ve uygulama, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası standartları ihlal etmeye ve AİHM içtihadından uzaklaşmaya devam etmektedir. Gazeteciler, insan hakları savunucuları, avukatlar, yazarlar ve sosyal medya kullanıcılarına karşı açılan davalar devam etmiştir. Cumhurbaşkanlığına bağlı çalışan ve basın kartı verilmesinden sorumlu olan İletişim Başkanlığı, 2019'da 715 basın kartının iptal edilmesi nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalmaktadır. Uluslararası gazeteciler, basın kartlarının yenilenmesi hususunda sorunlarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Cezaevinde bulunan gazeteci sayısı yaklaşık 120'ye düşmüş olsa da hâlâ yüksektir ve çok ciddi endişe konusudur. Wikipedia'ya yönelik yasak Aralık 2019'da kaldırılmıştır. Bununla birlikte, İnternet Kanunu'na ve genel yasal çerçeveye dayanılarak, uygun olmayan şekilde geniş kapsamlı gerekçeler temelinde ve mahkeme kararı olmaksızın internet içeriğinin engellenmesine ve kaldırılmasına devam edilmiştir. "Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik" Ağustos 2019'da yürürlüğe girmiş ve internet ortamından yayın yapmak isteyenlere, RTÜK'ten yayın iletim yetkisi ve yayın lisansı alma şartı getirilmiştir. Komisyonun 2016, 2018 ve 2019 raporlarındaki tavsiyeleri dikkate alınmamış olduğundan, söz konusu tavsiyeler geçerliliğini korumaktadır.

Gazetecilerin sindirilmesi

Sektörde çalışanlar arasında sansüre ve otosansüre neden olan basın mensuplarına yönelik yakalama, gözetim, kovuşturma, mahkûmiyet ve işten çıkarmalarla, medya kuruluşlarının sindirilmesi ve ifade özgürlüğüne yönelik ciddi baskı, daha önceki yıllarda olduğu gibi devam etmiştir. Cezaevlerinde bulunan gazetecilerin sayısı yaklaşık 120'dir. Hükûmetin, editoryal bağımsızlığa müdahalesi ve hükûmete muhalif gazetecilerin görevine son verilmesi için basın kuruluşları üzerindeki baskısı, bazı medya çalışanlarının (gazeteciler, mühendisler, ses ve görüntü teknisyenleri), sendikal faaliyetler gibi nedenlerle işten çıkarılmalarına neden olmuştur. Yaptıkları işler nedeniyle gazetecilere ve basın kuruluşlarına yönelik tehditler ve fiziksel saldırılar, rapor döneminde de devam etmiştir. Mart 2020'de, altı gazeteci, daha önceden ifşa olmuş olmasına rağmen, Libya'da hayatını kaybeden Türk vatandaşlarına ilişkin yapmış oldukları haber nedeniyle tutuklanmıştır. Söz konusu gazetecilerden üçü, Haziran 2020'de serbest bırakılmıştır.

Özel medya şirketlerinin hükûmet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak devralınması veya bu şirketlere kayyum atanması sonucunda ilgili kuruluşlar ve çalışanları için ortaya çıkan zararlar tazmin edilmemiştir. Bazı medya kuruluşları, binalarının mühürlenmesi sebebiyle, mahkemede yapacakları savunmalarını hazırlamak için gereken belgelerine erişememektedir. 2016'da yayımlanan bir KHK ile kapatılan Hayatın Sesi TV kanalının yöneticileri beraat ederken, IMC TV'nin yayın lisansı ve mal varlıkları yetkili makamlar tarafından satılmıştır. Yayın araçlarına erişimde kısıtlamalar mevcuttur ve hükûmete muhalif TV ve radyo kanallarına para cezası uygulanmakta ve bu kanallar kapatılabilmektedir.

Muhalif gazeteler, çevrim içi haber siteleri ve buralarda çalışan gazeteciler aleyhindeki davalar 2019'da da devam etmiş; yeni davalar açılmıştır. Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi ilkesi dâhil olmak üzere gazetecilerin usuli hakları her zaman gözetilmemiştir. (Bkz. - Yargı).

Şubat 2020'de Yargıtay, ikinci kez, Cumhuriyet Gazetesi'nin eski çalışanlarından bazılarının beraatine hükmetmiştir. İlgili kararın öncesinde, ilk derece mahkemesi, Yargıtay'ın Eylül 2019 tarihli kararına direnerek gazetecilere yönelik mahkûmiyet kararını onamıştır. Zaman Gazetesi gazetecilerine ve yazarlarına yönelik davanın temyiz süreci hâlâ devam etmektedir. Temmuz 2020'de, Alman "Die Welt" Gazetesi'nin eski Türkiye temsilcisi, "terör örgütü propagandası yapmak" suçundan giyabında hüküm giymiş ve yaklaşık 3 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Yasama ortamı

Yargı Reformu Stratejisi'ne ilişkin birinci yargı paketi Ekim 2019'da kabul edilmiştir ve Ağustos 2019'da değişiklik yapılan İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ile terörle mücadele mevzuatına ilişkin bazı ufak değişiklikler yapılmasını içermektedir. Terörle mücadele mevzuatının aşırı geniş kullanılması, terör kavramının oldukça geniş yorumlanması ve genel yasal çerçeve; yürütmenin, mahkeme izni olmaksızın çok çeşitli gerekçelerle internet içeriğini engellemesine imkân vermektedir. Terörle mücadele, internet ve istihbarî hizmetlerle ilgili hâlihazırdaki mevzuat ve Türk Ceza Kanunu, ifade özgürlüğünü engellemektedir ve Avrupa standartları ile uyumlu değildir. 38 Ayrıca, ceza mevzuatında, Cumhurbaşkanı'na ve üst düzey siyasetçilere hakaret edilmesi gerekçesiyle hapis cezası öngörülmektedir.

Temmuz 2020'de, TBMM, "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"u kabul etmiştir. İlgili Kanun, sosyal ağ sağlayıcılarına yeni yükümlülükler getirmesi ve bu yeni gerekliliklere uymamaları halinde ağır cezalara ve internet trafiği bant genişliğinin daraltılmasına yol açması nedeniyle tartışmalara sebep olmuştur ve hükümete, sosyal medya içeriklerinin düzenlenmesi konusunda kapsamlı yeni yetkiler vermektedir.

Uygulama/kurumlar

Rapor döneminde, ceza adaleti sistemi; terör bağlantısı (bkz. -Yargı), kamu görevlilerine hakaret ve/veya devlete ve hükümete karşı suç işlemek gibi geniş kapsamlı suçlamalarla gazetecilerin haklarında kovuşturma başlatılmasına ve hapis cezasına çarptırılmalarına imkân vermeye devam etmiştir. İddianameler ile isnat edilen suçlar arasında çoğunlukla doğrudan ve güvenilir bir bağlantı kurulamamıştır ve kamuoyunca yakından takip edilen bazı davalarda sanıkların savunmaları mahkeme tarafından dikkate alınmamıştır. Gösterilere katılma, basın açıklaması yapma, sendika faaliyetlerine katılma gibi temel insan haklarının kullanılması, suç unsuru olarak görülebilmektedir. Haklarında mahkûmiyet kararı bulunan teröristlerin cenazelerine katılmak, çoğu zaman iddianamelerde terör örgütüyle bağlantının kanıtı olarak görülmekte olup bu durum, söz konusu yorumlamanın AİHS'nin ihlali anlamına geldiği yönündeki AİHM kararına aykırıdır.

Mahkemenin başlangıçta almış olduğu tahliye kararı bozulmak suretiyle Ahmet Altan'ın yeniden tutuklanması ve hapis cezasına çarptırılması hususunda güvenilir gerekçelerin olmaması, özellikle de üst düzey siyasi müdahale nedeniyle, Türk yargısının güvenilirliğine daha fazla zarar vermiştir.

Basın açıklamaları nedeniyle insan hakları savunucularına yönelik mahkûmiyet kararları ve para cezaları, sivil toplum kuruluşlarının alanını daha da daraltmaya devam etmiştir. Bazı şehirlerde, insan hakları savunucuları ve dernekleri, yetkililer tarafından, basın açıklamalarında savaş, kayyum, seçme ve seçilme hakkı gibi birtakım kelimeleri ve ifadeleri kullanmayacaklarını beyan eden bir belge

imzalamaya zorlanmışlardır. Hâlâ faaliyet gösteren muhalif medya kuruluşlarına para cezası verilmesi yönünde siyasi saiklerle alınan mahkeme kararları ve yargı araçları aracılığıyla, yüksek para cezalarının söz konusu olduğu davalar, çoğu zaman gazetelerin gözünü korkutmak ve gazetecileri susturmak için kullanılmaktadır. Kürtçe yayın yapan medya kuruluşlarına ve Kürt meselesi hakkında haber yapanlara yönelik baskı devam etmiştir.

Bu kapsamda, medyaya yönelik baskılar artmıştır ve çok sayıda protesto yasağı uygulanmıştır. Muhalif medya ve siyasetçiler aleyhindeki soruşturmalar hız kazanmıştır. İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı ve RTÜK, Suriye'nin kuzeydoğusunda başlatılan askerî harekât aleyhinde haber ve yayın yapanlara karşı soruşturma başlatılacağı uyarısında bulunan bildirimler yayımlamıştır. HDP eş başkanları ile HDP ve CHP milletvekilleri aleyhinde adli soruşturmalar başlatılmıştır.

Cumhurbaşkanına hakaret gerekçesiyle, gazetecilere, yazarlara ve sosyal medya kullanıcılarına (çocuklar da dâhil) yönelik soruşturmalar, tutuklamalar ve kovuşturmalar devam etmiştir. Bunun yanı sıra, Atatürk'ün hatrasına hakaret etmek veya 2018 döviz krizine ilişkin haberler kapsamında Türkiye'nin ekonomik istikrarına zarar vermeye çalışmak gerekçeleriyle de davalar açılmıştır.

Türkiye, Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından hazırlanan 2020 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 180 ülke arasında yine 154. sırada yer almıştır. Mayıs 2020'de, AGİT'in (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) Basın Özgürlüğünden Sorumlu Temsilcisi, Türk makamlarına, hâlihazırdaki basın özgürlüğü ihlallerini ve gazetecilerin karşı karşıya kaldığı baskıyı ele alması ve düzeltmesi çağrısında bulunmuştur.

SETA Vakfı tarafından yayımlanan ve uluslararası basında çalışan gazetecilerin sıralanıp hedef gösterildiği rapor ciddi endişe yaratmıştır. Bağımsız gazeteciler ve uluslararası basın, bahse konu rapora güçlü bir tepki göstermiş ve raporu otosansür ve korku iklimine katkıda bulunan bir "fişleme" çabası olarak nitelendirmişlerdir.

Nefret söylemine ilişkin mevzuat ve uygulaması, İslam dışındaki dinlere yönelik nefret söylemlerini göz ardı etmesi; gayrimüslim azınlıklarla lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüeller ve interseks bireyleri korumaması ve AİHM içtihadıyla uyumlu olmaması nedeniyle iyileştirilmelidir.

Mart 2018'de yapılan değişiklikle, RTÜK uhdesinde bulunan yayınlara ilişkin düzenlemenin kapsamı, yurt dışından yayın yapanlar da dâhil olmak üzere, tüm çevrim içi medya hizmet sağlayıcılarının ve platform operatörlerinin yayın hizmetlerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir. İlgili RTÜK mevzuatı, Ağustos 2019'da yayımlanmıştır ve Kurum, Eylül 2019 itibarıyla internet ortamından yapılan yayınları resmi olarak kontrol etmeye başlamıştır. RTÜK'ün bağımsızlığının olmadığına ilişkin genel endişeler nedeniyle, bu durum, internet ortamında yayın yapan bağımsız yayın kuruluşlarının medya özgürlüğüne ilişkin ciddi endişelere sebep olmuştur.

Basın kartı verme yetkisinin, Cumhurbaşkanlığına bağlı İletişim Başkanlığına devredilmesini öngören KHK, iptal istemiyle Danıştay'a sevk edilmiştir. Aralık 2018'de yayımlanan yeni Basın Kartı Yönetmeliği ile akreditasyon kriterleri değiştirilmiş, böylece basın kartı almak zorlaştırılırken bu kartın iptal edilmesi kolaylaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı Yardımcısı, 2015'ten bu yana 3.804 gazetecinin basın kartının iptal edildiğini belirtmiştir. 2019'da 715 basın kartı iptal edilmiştir. Gazetecilerin akreditasyonu ve basın kartı verilmesi sisteminde yenilik yapılmasına ihtiyaç vardır. Yüzlerce basın kartının güvenlik gerekçesiyle iptal edilmesi, yabancı uyruklu muhabirlerin Türkiye'de çalışmaları için caydırıcı etki yaratmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, basın özgürlüğüne ilişkin bireysel başvuruların bazılarını karara bağlamıştır. Mahkeme, yeterli kanıt olmadığı halde tutuklu yargılanan gazetecilerin lehine hüküm vermiştir. Mahkeme, ayrıca, bazı bakanlara yönelik olarak 2013'te gerçekleşen ve "17-25 Aralık" operasyonları olarak bilinen polis operasyonu hakkındaki dört adet haber ve yayın yasağı talimatının, ifade ve basın özgürlüğünün ihlali olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, HDP'li bir milletvekili ile ilgili olarak da ifade özgürlüğünün ihlâl edildiğine karar vermiş ve bu kararın ardından söz konusu milletvekili, cezaevinden tahliye edilmiştir.

İfade özgürlüğüne ilişkin davalar da dâhil, birinci derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamaları endişe konusudur. Temmuz 2019 tarihli Anayasa Mahkemesi kararına rağmen, "Barış Akademisyenleri" olarak tanınan 822 kişiden, Haziran 2020 itibarıyla sadece 602'si beraat etmiştir. Beraat etmelerine rağmen, görevine iade edilen ve tazminat ödenen akademisyenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bunun yanı sıra, 2020 Nisan ortalarında, Yükseköğretim Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişikliklerle, terör suçlamalarıyla bağlantılı olarak akademisyenlere yaptırımlar getirilmektedir ve bu yaptırımların akademik özgürlüğe, dolayısıyla da ifade özgürlüğüne olumsuz etki etmesi muhtemeldir. 30 Haziran 2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İstanbul Şehir Üniversitesi kapatılmıştır. 2018'de üniversiteyi kuran ve eski Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun da kurucu ortaklarından biri olduğu Bilim ve Sanat Vakfı'na Aralık 2019'da kayyum atanmıştır.

İnternet ve İnternet Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin olarak, Twitter Şeffaflık Raporu'nda, 230 tweet ve 264 hesap askıya alınırken Türk makamlarının 2019'un ilk yarısında 8.993 özel hesabın kapatılması için talepte bulunduğu bilgisi yer almıştır. 2020 Temmuz sonu itibarıyla, 408.494 internet sitesine erişim engeli getirilmiştir. Bunlardan sadece 21.087'si hakkındaki erişim engelleme kararı, sulh ceza hâkimliği, savcılık veya mahkeme kararı ile alınmıştır. Geriye kalanlara erişim, diğer devlet kurumları tarafından engellenmiştir. Yasaklı internet sitelerine ilişkin olarak, sulh ceza hâkimliği kararlarına dayanarak yapılan içerik engelleme veya içerik kaldırma taleplerine yönelik adli kontrolün boyutunu gösteren resmi istatistikler mevcut değildir. Mayıs 2020'de, Anayasa Mahkemesi, haber içerikli bir internet sitesinin tamamının engellenmesine yönelik kararın, ifade ve basın özgürlüğünü ihlal ettiğine hükmetmiştir. Türkiye'de Nisan 2017'de başlatılan Wikipedia'ya erişim yasağı Aralık'ta kaldırılmıştır.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü

Mevzuat ve uygulamaların, Türk Anayasası, Avrupa standartları ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle uyumlu olmaması nedeniyle toplanma ve örgütlenme özgürlüğü alanında daha fazla gerileme olmuştur. Mükerrer yasaklamalar, barışçıl gösterilerde orantısız müdahaleler ve aşırı güç kullanımı, "terörle bağlantılı faaliyetler" suçlamalarıyla barışçıl göstericilere yönelik soruşturmalar, idari para cezaları ve kovuşturmalar bildirilmeye devam etmiştir. Toplanma özgürlüğü alanındaki geçerli AİHM içtihadının gecikmesizin uygulanması ve ilgili ulusal mevzuatın buna uygun olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir.

İnsan Hakları Derneği'nin, Ekim 2018'de kabul edilen ve derneklere, tüm üyelerini ilgili makamlara açıklama zorunluluğu getiren yönetmeliğin iptali için yapmış olduğu başvuru, Danıştay tarafından reddedilmiştir. Temyiz süreci devam etmektedir. 2019'da Anayasa Mahkemesi, toplanma özgürlüğüne ilişkin 37 bireysel başvuruya ilişkin kararını açıklamış; bu başvurulardan 19'unda ihlal olduğuna, 7'sinde ise ihlalin söz konusu olmadığına hükmetmiştir. Eylül'de Anayasa Mahkemesi, 2009'daki 1 Mayıs gösterileri ile ilgili olarak, göstericilerin toplanma özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bu karar, 1 Mayıs törenlerinin keyfi olarak engellenmesine ilişkin ulusal düzeydeki ilk yüksek mahkeme kararıdır. AİHM, Zülkuf Murat Kahraman v. Türkiye kararında, toplanma özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmetmiştir. 41 Ekim 2019'da Anayasa Mahkemesi, bir Eğitim Sendikası üyesine karşı açılan davada, olağanüstü hâl kapsamında, gösterilerin yasaklanmasıyla hak ihlali olduğunu tespit etmiştir. Haziran'da, Ankara'ya yürüyen baro temsilcilerinin şehre girişi polis tarafından engellenmiştir.

Halk tarafından çevreye zararlı olduğu düşünülen bazı projeler hararetli tartışmalara yol açmıştır. Kazdağları'nda altın madeni projesini binlerce kişi barışçıl bir şekilde protesto ederken, bazı çevre protestoları yetkililer tarafından yasaklanmıştır. Hrant Dink Vakfı tarafından düzenlenen konferans Kayseri ve İstanbul Valiliği tarafından hiçbir gerekçe gösterilmeden yasaklanmıştır. Nisan 2019 ile Aralık 2019 arasındaki bağımsız izleme verilerine göre, güvenlik güçleri, en az 2.851 kişinin gözaltına alındığı, en az 1.138 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale etmiştir. Kürt meselesiyle ilgili etkinlik ve gösteriler, Türkiye'nin Suriye'deki askerî harekâtı, kayyum atanmasına karşı protestolar veya muhalif gruplar tarafından düzenlenen protestolar güvenlik gerekçesiyle yasaklanmıştır. Başta doğu ve güneydoğuda olmak üzere birçok valilik, barışçıl toplanma hakkının kısıtlanması amacıyla, genel yasak uygulanması da dâhil olmak üzere, olağanüstü hâlin sona ermesinin ardından çıkarılan mevzuatta yer alan olağanüstü yetkileri kullanmaya devam etmiştir.

Siyasetçiler, sendikalar ve işçiler, 1 Mayıs'ı Türkiye genelinde barışçıl şekilde kutlamıştır. İstanbul'da Galatasaray Meydanı'nda haftalık toplantılar düzenleyen "Cumartesi Anneleri"nin barışçıl toplantıları hâlâ yasaktır ve toplantılar ara sokakta yapılmak zorunda kalmıştır. Meydandaki tüm protestolar için hâlâ genel yasak uygulanmaktadır. Mayıs 2019'da Ankara Valiliği, Türkiye'de bulunan Pontus nüfusunun öldürülmesinin yüzüncü yıl dönümünün anılmasını yasaklamıştır. Ankara Valiliği tarafından tüm LGBTI etkinliklerine uygulanan genel yasağın, Nisan'da kaldırılmasının ardından, LGBTI etkinlikleri bireysel olarak yasaklanmıştır. Haziran 2019'da, İzmir, Antalya ve Mersin Valilikleri, Onur Haftası etkinliklerini engellemek amacıyla genel yasak uygulamıştır. İstanbul Onur Yürüyüşü, inandırıcı bir gerekçe olmaksızın üst üste beş yıl yasaklanmıştır.

Ayrımcılıkla mücadele alanında mevzuat, Avrupa standartları ile uyumlu değildir ve ayrımcılıkla mücadele, kanunla korunmamaktadır veya fiiliyatta tam olarak uygulanmamaktadır. Ayrımcılık karşıtı mevzuatın uygulanmasından sorumlu olan TİHEK, Ocak 2020'ye kadar, ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin suçlamalarla ilgili aldığı 70 başvurunun yalnızca 18'ini karar alarak sonuçlandırmıştır. Okul ders kitaplarının, özellikle laiklik, din ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bazı içerikler açısından gözden geçirilmesi gerekmektedir. Daha önceki Komisyon tavsiyelerinde belirtildiği üzere Türkiye, AİHS'in yanı sıra AB müktesebatı ile uyumlu olarak, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili olanlar dâhil, ayrımcılıkla mücadeleye yönelik bir kanunu ivedilikle kabul etmelidir. Türkiye ayrıca, ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını öngören AİHS'nin 12 No.lu Protokolü'nü onaylamalı ve Avrupa Konseyi İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu tavsiyelerini uygulamalıdır. Nefret suçlarına ilişkin mevzuat, uluslararası standartlarla uyumlu değildir ve cinsel yönelim ya da toplumsal cinsiyet kimliğinden kaynaklanan nefret suçlarını kapsamamaktadır. Bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığına yönelik fiillerin suç sayılmasına ilişkin Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü hâlen onaylanmamıştır.

Hukuki ve kurumsal çerçevede **kadın-erkek eşitliği** tesis edilmiştir. Ancak, etkili bir uygulamanın hâlâ olmaması, kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği ve kolluk görevlerinin toplumsal cinsiyet temelli şiddeti nasıl ele alınacağına ilişkin farkındalık ve kararlılığının olmaması nedeniyle toplumsal cinsiyet farklılığı ve kadına yönelik şiddet ciddi endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Şubat 2016 tarihli

Civek v. Türkiye kararında AİHM, görevlilerin, kadına yönelik şiddet mağdurlarının korunmasına yönelik müdahalelerinin yetersiz olması nedeniyle Türkiye'yi ikinci kez kınamıştır. Kadın cinayetlerinin yaygınlığına ilişkin yakın tarihli güvenilir resmi veriler bulunmamaktadır. Raporlara göre, 2019'da 474 kadın cinayeti yaşanırken 2010'dan bu yana Türkiye'de 2.600'den fazla kadın cinayeti yaşanmıştır. Türkiye'nin, gelecekteki planlama, politika oluşturma ve izlemeye ilişkin olarak yol göstermesi amacıyla konunun ölçeğini ve niteliğini değerlendirmek üzere bu alanda kapsamlı bir veri toplama sistemi oluşturması gerekmektedir. Şiddet mağduru kadınlara yönelik hizmetler hâlâ çok sınırlıdır ve bu tür hizmetleri sağlayan merkezlerin sayısı hâlâ yetersizdir. Aralık 2019 itibarıyla, 146 kadın sığınma evi bulunmaktadır.

Cinsiyetçi ön yargının ve mağduru suçlu ilan eden bir anlayışın yansımaları olabilecek kadına yönelik şiddet davalarında uygulanan takdire bağlı ceza indirimlerinin yanı sıra çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler hâlâ ciddi endişe kaynağıdır. Sivil toplum, enestinin artmakta olduğunu belirtmiştir ancak bu konuda yetkililerin herhangi bir politika eylemi veya kabulü söz konusu değildir. Genel olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği konularını ele almaya yönelik siyasi kararlılık bulunmamaktadır ve resmi belgelerde "toplumsal cinsiyet eşitliği" ifadesinin kullanılmasına ilişkin isteksizlik giderek artmaktadır. En son yayımlanan, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin ulusal eylem planı 2008-2013 dönemini kapsamaktadır ve hiç güncellenmemiştir. Buna karşılık, kadının güçlendirilmesine yönelik 2018-2023 strateji belgesi çıkarılmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadeleyle yönelik eylem planı (2016-2020) hâlâ yürürlüktedir.

Hükümet yanlısı ve daha muhafazakâr kuruluşlara danışılmasına rağmen bağımsız kadın hakları örgütleri, büyük ölçüde, kadın sorunlarına ilişkin yasama süreci ile politika ve düzenleme geliştirme sürecinin dışında tutulmuştur. Üst düzey politika yapımcıların ve nüfuz sahibi politikacıların, toplumsal cinsiyete ilişkin kalıplaşmış geleneksel yargıları vurgulayan kamuoyu açıklamaları, kadınlara karşı ayrımcılık teşkil etmesi ve uluslararası sözleşmelerin etkili ve etkin şekilde uygulanmasını engellemesi nedeniyle endişe yaratmaktadır. Ulusal mevzuatın İstanbul Sözleşmesi ile uyumlaştırılması yönünde hiçbir somut adım atılmamıştır. TİHEK de dâhil olmak üzere yetkili makamlar, "Türk aile değerlerine" aykırı olduklarını ileri sürerek Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik itirazlarını artırmışlardır. Türkiye, mültecilerin, göçmenlerin ve sığınmacı çocukların eğitim, sağlık ve korunma haklarını savunmak için kayda değer çaba göstermeye devam etmiştir (bkz. Fesil 24).

Çocuk hakları konusunda genel olarak sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. 2013-2017 ulusal çocuk hakları stratejisi ve eylem planı ile çocuğa karşı şiddetin önlenmesine yönelik ulusal strateji hâlâ güncellenmemiştir. Üçüncü yargı reformu stratejisi, çocuk adalet sistemine özel hedefi kapsamında, çeşitli faaliyetler ortaya koymaktadır. Hâlâ endişe kaynağı olan konular arasında, erken yaşta ve zorla yaptırılan çocuk evlilikleri, çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, çocuğa karşı şiddet ve engelli çocuklar yer almaktadır. Nitelikli kapsayıcı eğitime erişim ve çocukların adalet sisteminde haklarının korunması ile Roman vatandaşlar da dâhil olmak üzere en savunmasız grupların şiddet ve istismardan korunması konusunda eksiklikler devam etmektedir. Ayrıca, çocuk koruma mekanizmaları ve hizmetleri sınırlıdır. Çocukların, terör örgütü üyesi olma suçlamasıyla gözaltına alınması ve tutuklanması devam etmiş; kayda değer sayıda çocuk, çoğunlukla uzun süreli ve bazı durumlarda da çocuklara özel olmayan kurumlarda tutuklu yargılanmak suretiyle gözaltına alınmaya ve tutuklanmaya devam etmiştir. Çocuklar için sağlanan adli yardımın kalitesi ve cezaevlerindeki rehabilitasyon faaliyetleri endişe kaynağıdır.

Engelli haklarına ilişkin olarak, 2019'da BM Engelli Hakları Komitesi, engelliliği tespit eden sağlık kurulu raporlarında sık görülen ve engelli bireyleri sağlık durumlarına ve engellerine indirgeyen tıbbi, hayırsever ve ataerkil yaklaşımların uygulamada yaygın olmasından endişe duyduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin mevcut mevzuatını ve politikalarını, engelli bireyler için yaşamın tüm alanlarında eşitlik, insanlık onuru ile bireysel özerklik ilkeleriyle uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Engelli bireylerin hakları konusunda, ilgili sivil toplum kuruluşlarının da sürece dâhil olduğu bir ulusal eylem planının kabul edilmesi gerekmektedir. Bazı kamu mesleklerine (örn. diplomat, hâkim, kaymakam ve savcı) erişimin kısıtlanması ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın suç sayılması için nefret saikiyle hareket edildiğine dair kanıt göstermenin şart koşulduğu Türk Ceza Kanunu gibi AB müktesebatı ile uyumlu olmayan ayrımcı hükümler mevzuatta yer almaya devam etmektedir. BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolünün uygulanmasını izlemeye yönelik çerçeve, bağımsız değildir ve insan haklarının korunması ve iyileştirilmesi için çalışan ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelerle (Paris İlkeleri) uyumlu değildir. Sözleşme'nin uygulanmasıyla ilgili olarak, engelli kişileri temsil eden kuruluşlar yasama, politika oluşturma ve izleme süreçlerine sınırlı şekilde dâhil olmaktadır. Binalara ve kamu hizmetlerine erişilebilirliğin yanı sıra veri toplama sisteminin iyileştirilmesi ve erişilebilirlik standartlarının uygulanması gerekmektedir. Bununla birlikte, kamu girişimleri ve özel girişimler sayesinde toplu taşıma ve diğer hizmetlerin erişilebilirliğine ilişkin kamuoyu farkındalığı artmaktadır. İl düzeyinde oluşturulan erişilebilirlik izleme ve teftiş komisyonlarının etkililiği artırılmalı ve kararları uygulanmalıdır. Hukuki ehliyetin eşit olarak tanınmasına ilişkin olarak, mevcut vesayet rejiminin gözden geçirilmesi, desteklenmesi ve özellikle evlenme ve oy kullanma hakkı gibi karar alma mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Engelli kişilere doğrudan ulaştırılan mobil oy sandıklarının devreye girmesi, 2018 Haziran genel seçimlerinde tüm engelli seçmenlerin %78'inin oy kullanmasına imkân tanımıştır. Ulusal politika belgelerinde, engelli kadınlar veya engelli Roman vatandaşlar gibi çoklu ayrımcılık veya savunmasızlık durumlarını ele alan özel tedbirler bulunmamaktadır. TBMM, Down sendromlu, otizmli ve diğer gelişimsel bozuklukları olan bireylerin durumu hakkında bir araştırma komisyonu kurmuştur. İlk ulusal otizm eylem planı Aralık 2019'da sona ermiş ve henüz yenilenmemiştir. Plan'ın uygulaması, çok sınırlı olmuştur. Türkiye'de bir ruh sağlığı mevzuatı henüz bulunmamaktadır. Engelli çocuklar; halk sağlığı hizmetlerinden, yardımlardan, rehabilitasyon ve fizyoterapi hizmetlerinden, düzenli ödeneklerden, bakıcı yardımlarından ve ücretsiz okul ulaşımından yararlanmaktadır. Ancak BM'ye göre Türkiye'de engelli çocuklar fiziksel çevrelerindeki eksiklikler, aldıkları destek ve hizmetlerdeki yetersizlikler ve çeşitli aktif veya pasif ayrımcılık şekilleri nedeniyle potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve sosyal yaşamdan dışlanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, özel ihtiyaçları bulunan çocuklar için kapsayıcı eğitimi ve bu çocukların öğretmenleri için hizmet içi eğitimleri teşvik etmek üzere programlar yürütmektedir. Engelli çocukların eğitime katılımı hâlâ düşüktür.

Lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks bireylerin (LGBTI) temel hakları konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır. Eşcinselliği, "psikoseksüel bir rahatsızlık/hastalık" olarak tanımlayan askerî disiplin sistemi ya da TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Tüm güvenlik personelinin "anormal/ahlaksız" eylemler nedeniyle işten çıkarılmasını öngören güvenlik güçlerine yönelik disiplin hükümlerine ilişkin kanunun uygulanmasının izlenmesi gerekmektedir. LGBTI sivil toplum kuruluşlarına yönelik olarak toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile ifade özgürlüğü kısıtlanmaya devam etmektedir. Hükümet yanlısı medyada karalama kampanyaları ve Diyanet İşleri Başkanı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye Kızılay Derneği Başkanı da dâhil olmak üzere üst düzey hükümet yetkililerinin nefret söylemi,

hükûmetin LGBTİ bireylere/haklarına karşı bakış açısını yansıtmaktadır. LGBTİ bireylerine karşı nefret söylemi, etkili şekilde kovuşturulmamaktadır ve hükûmet, LGBTİ bireylerine karşı ayrımcı uygulamaları ve olayları önleme ve bunları cezalandırmak ve sona erdirmek üzere harekete geçme konusunda isteksizdir. Türkiye, trans birey cinayet oranlarının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu tür suçların ele alınmasına yönelik özel bir mevzuat bulunmamaktadır. Tehdit edilen LGBTİ kuruluşlarına sınırlı koruma sağlanmaktadır.

Azınlıklara yöneltilen nefret söylemleri ve tehditler ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu durum medyada, ulusal, etnik ve dini grupları hedef alan nefret söylemlerini de içermektedir. Ayrıca, ders kitaplarında kalan ayrımcı atıfların silinmesi için bu kitapların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Azınlıkların ibadethanelerine yönelik saldırı veya tahrip eylemleri devam etmektedir; bunlar hakkında soruşturma başlatılması gerekmektedir. Haziran 2019'da AİHM, Süryanice soyadı alınması ile ilgili Aktaş v. Türkiye davasında, 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Azınlık vakıflarıyla ilgili olarak, 2013'ten bu yana gayrimüslim azınlık vakıflarının seçim usullerine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konuda bir düzenlemenin olmaması sebebiyle, söz konusu vakıflarda kurul üyelerinin seçimi yapılamamakta, üyeler seçme ve seçilme haklarını kullanamamaktadır. İçişleri Bakanlığı Ermeni Patriği'nin seçim sürecine müdahale etmeye devam etmiş ve seçim yönetmeliğini değiştirmiştir; bu durum Ermeni cemaatinde güçlü olumsuz tepkilere yol açmıştır. Temmuz 2019'da Anayasa Mahkemesi, Ermeni Kilisesinin Patrik seçim sürecine müdahalelerle ilgili bir başvuruda kararını yayımlamış; idarenin, patrik seçimlere müdahale için yasal dayanağı bulunmadığı ve dolayısıyla devletin, son yıllarda Ermeni Patriği'nin seçilmesine müdahale ederek ve bunu engelleyerek din özgürlüğünü ihlal ettiğinin altını çizmiştir. Aralık 2019'da yeni bir Ermeni Patriği seçilmiştir. İstanbul'da Mor Efreml Süryani Ortadoks Kilisesinin inşası, 10 yılı aşkın bürokratik sürecin ardından Ağustos'ta İstanbul'da başlamıştır. Ocak 2020'de, Mardin'de, aralarında bir rahibin de bulunduğu 3 Süryani Hristiyan terör örgütüne yardım ve yataklık suçlamasıyla gözaltına alınmıştır. Azınlık okullarına yönelik devlet destekleri azalmıştır ve düzenli değildir. Basın İlan Kurumu (BİK); Ermeni, Rum ve Musevi cemaati üyeleri tarafından yayımlanan gazetelere hâlihazırda sağlanan finansmanı arttırmaya karar vermiştir. Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesi ile ilgili kamu görevlileri aleyhindeki dava devam etmiştir. Azınlıklar ile ilgili olarak, Avrupa standartlarına uygun şekilde, dil, din, kültür ve temel haklara saygı gösterilmesi ve bunların korunması henüz tam olarak sağlanamamıştır. Gayrimüslim azınlıkların mülkiyet hakları ve mülkiyet haklarına ilişkin tüm hususları kapsayan mevzuatın gözden geçirilmesi konusu hâlen çözümlenmemiştir. Venedik Komisyonunun 2010'da vurguladığı üzere, Türkiye reform sürecine devam etmeli ve tüm gayrimüslim cemaatlerin tüzel kişilik kazanmalarına imkân verecek yasal düzenlemeleri çıkarmalıdır.

Roman vatandaşlarla ilgili olarak Türkiye, Roman vatandaşlara yönelik ulusal stratejinin (2016- 2021) uygulanması amacıyla, Aralık 2019'da ikinci eylem planını (2019-2021) kabul etmiştir. Ancak, söz konusu kapsamlı eylem planının izleme ve değerlendirme mekanizmasının etkili hâle gelmesi, STK'ları daha çok kapsamı ve planda yer alan tedbirlerde toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması gerekmektedir. Yerel makamlar, stratejinin etkili bir şekilde uygulanması amacıyla uygun şekilde sürece dâhil olmalı ve stratejinin uygulanmasına yönelik mali kaynakları güvence altına almalıdır. Stratejinin ayrımcılıkla mücadele bileşeninin, Roman vatandaşlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik somut taahhütlerin dâhil edilmesi suretiyle daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı mahallerde bütünsel aktif istihdam tedbirlerinin bulunmaması nedeniyle işsizlik, geçici bir çözüm sunan toplum yararına çalışma programları haricinde çok yüksek olmuştur. Roman çocuklar önemli düzeyde maddi yoksunluk ve nispi

yoksulluk çekmiştir. Roman mahallesinde bulunan devlet okulları yetersiz kadroya ve genellikle yetersiz kaynaklara sahip oldukları için Roman çocukların okulu bırakma oranları yüksek olmuştur. Roman çocukların pek çoğu sahte zihinsel engelli raporu almış ve yavaş öğrenenler için “özel eğitim merkezlerine” gitmiştir; bu da onların düzenli eğitim ve gelecekteki istihdam olanaklarını engellemektedir. Roman çocukları ve gençleri uyuşturucu bağımlılığında koruma çabaları, önleyici sosyal hizmetler ve iyileştirilmiş eğitim fırsatları yoluyla artırılmalıdır. Sağlık hizmetlerine tüm Roman vatandaşlar erişebiliyor iken, artan tıbbi maliyetler ve büyük şehirlerin dışında bulunan şehir hastanelerine ulaşım maliyetleri nedeniyle iyileştirici hizmetlerin karşılanması zorlaşmaya başlamıştır. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler yaygındır. Kentsel dönüşüm projeleri, Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı mahalleleri etkilemeye devam etmiştir. Roman aileler tapularının olmamasından çoğu kez olumsuz etkilenmiş ve tazminat ödenmeden yerlerinden edilmişlerdir. Ulusal Roman Stratejisi, Suriyeli Dom topluluklarını içermemektedir. Şimdiye kadar tam kapsamlı bir Türkiye-AB Ortak Roman Semineri düzenlenmemiştir. Haziran 2020'de yüzlerce Roman vatandaş, İzmir Belediyesi tarafından yıllardır yaşadıkları çadır ve barakalardan zorla tahliye edilmiştir.

Kültürel haklar konusunda hükümet, Türkçe dışındaki dillerde kamu hizmetlerinin sunulmasını yasal hale getirmemiştir. İlk ve orta dereceli okullarda anadilde eğitim imkânının önündeki yasal kısıtlamalar devam etmektedir. Kürtçe, Arapça, Süryanice ve Zazaca üniversite programlarının yanı sıra devlet okullarında Kürtçe seçmeli dersler verilmeye devam edilmektedir. Keyfi sansür uygulamasını artıran valilerin çoğalan yetkileri, sanat ve kültür alanını olumsuz etkilemiştir. Çoğunlukla HDP'li belediyelerde kayyum atamalarında ikinci dalganın yaşanmasının ardından, bu illerde dil ve kültür kurumlarının oluşturulmasını teşvik etme çabaları da sekteye uğramıştır. 2016 darbe girişimi sonrasında Kürt kültür ve dil kurumları ile Kürt basın kuruluşlarının ve çok sayıda sanat alanının kapatılması, kültürel hakların daha da azalmasına yol açmaya devam etmiştir. Ocak ayında yayımlanan Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun, film yapımında daha fazla sansür endişelerine yol açmıştır. (Bkz. Fası 26 - Eğitim ve Kültür)

2.2.2 Fası 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

Düzenli ve düzensiz göç

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) Türkiye'de göç idaresi konusunda kilit kurumdur. GİGM, Afganistan ve Pakistan'a atanan temas görevlilerinin yanı sıra, 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı'nın uygulanmasını kolaylaştırmak için Yunan adalarına da irtibat görevlileri atamıştır. GİGM, yalnızca sınırlı sayıda psikolog, sosyal hizmet uzmanı, sözlü çevirmen ve avukat istihdam etmektedir. Bu sayı, kurum tarafından ülke genelinde sağlanan geniş hizmet yelpazesi ve ülkenin karşı karşıya olduğu giderek artan göç baskısı göz önünde bulundurularak, artırılmalıdır. GİGM, düzensiz göçle mücadele konusunda 2019-2023 dönemini kapsayacak bir strateji ve eylem planı hazırlamıştır ancak bunlar, Eylül 2018'de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulan ve bakanlıklar arası koordinasyon organı olan Göç Kurulu tarafından henüz onaylanmamıştır. Kolluk birimleri düzeyinde, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlıkları Mart 2020'de birleştirilmiştir. Bu durum, göçmen kaçakçılığı alanında sınır kontrolleri ile soruşturma kapasiteleri arasındaki koordinasyonun iyileşmesine katkı sağlayabilir. Türkiye, yeni herhangi bir ikili geri kabul anlaşması imzalamamıştır. Türkiye Ekim'de, Sırbistan ile göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti konusunda iş birliğinin artırılmasını içeren bir Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalamıştır.

5.27. Fası 27: Çevre ve İklim Değişikliği

Çevre

Türkiye yatay mevzuat alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Mekânsal Veri Altyapısının Kurulması Direktifi'nin uygulanması hâlâ erken aşamadır. Stratejik önemi haiz yatırım projeleri için lisans verme konusundaki kısıtlamalar ve diğer kısıtlamaları kaldıran Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) mevzuatındaki hükümler önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Sınır aşan istişarelere dair usuller ÇED ve Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Direktifleri ile uyumlu değildir. Mevcut ÇED mevzuatının uygulanması devam etmiştir. Ancak, çevresel konulara ilişkin mahkeme kararlarında hukukun üstünlüğünün uygulanması, halkın katılımı ve halkın çevresel bilgiye erişimi hakkına dair endişeler bulunmuştur. Karadeniz'i Marmara Denizi'ne bağlayan deniz seviyesindeki yapay su yolu Kanal İstanbul Projesi ile ilgili kamuoyunun endişeleri, ÇED olumlu kararına karşı çok sayıda dava açılmasına neden olmuştur. Mart 2020'de, kanalın inşa edilmesi beklenen bölgede bulunan iki tarihi köprünün yeniden inşasının planlama aşaması için ilk ihale açılmıştır. Karadeniz ve Akdeniz'de bulunan kıyıdaş ülkeleri etkileyecek olan bu büyük proje için kapsamlı bir etki analizi gerekmektedir. Türkiye, Aarhus ve Espoo Sözleşmelerine hâlâ taraf değildir. Türkiye, bazı sektörlerde Stratejik Çevre Değerlendirmesi (SÇD) Direktifi'ne uyum sağlamıştır. Çevresel sorumluluk konusundaki uyum hâlâ sınırlıdır.

EK I – TÜRKİYE İLE AB ARASINDAKİ İLİŞKİLER

İkili mali yardım konusunda, Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamındaki mali paket, performans eksikliği ve reformlardaki gerileme dolayısıyla önceki yıllarda alınan kararlar doğrultusunda AB Bütçe Otoritesi tarafından daha da azaltılmıştır. 2020 için Türkiye'ye toplam IPA tahsisi 168,2 milyon avrodur. Temel haklar, işçileri ve sivil topluma destek alanlarındaki eylemler, Türkiye'nin Birlik programlarına ve ajanslarına katılımının ortak finansmanı ve Jean Monnet Burs Programı, IPA yardımı kapsamında yer almaktadır. Türkiye'deki Denetim Otoritesi'nin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik iki eylem ve Türkiye'deki belediyelerde yeşil eylemleri destekleyen bir Şehir Eşleştirme programının ikinci aşaması da yardım kapsamı içinde bulunmaktadır. Komisyon, Kovid-19 küresel salgını dolayısıyla yaşanan istisnai koşulları dikkate alarak, Türk makamlarının talebi üzerine, devam etmekte olan bazı yıllık ve çok yıllık programların operasyonel uygulaması için son tarihleri uzatmayı kabul etmiştir. Küresel salgına karşı mücadeleyi ve en savunmasız durumda olanları desteklemek üzere 83 milyon avroya kadar AB yardımının yeniden yönlendirilmesi üzerinde de anlaşılmıştır.